

Raport z badań dot. wstępnego kształcenia zawodowego dla wybranych zawodów w sektorze zdrowia i opieki społecznej.

Autor: LUDMIŁA ŁOPACIŃSKA

1. Kontekst dla wprowadzenia kompetencji kluczowych i umiejętności ogólnych do wstępnego kształcenia zawodowego.

W Polsce kompetencje kluczowe i umiejętności ogólne stanowią element wstępnego kształcenia i szkolenia zawodowego; na przykład są zawarte w modułowych programach kształcenia zawodowego, chociaż bez wyodrębnienia ich od innych umiejętności zawodowych. Ponadto umiejętności ogólne (określane mianem „umiejętności ponadzawodowych”) są zdefiniowane w krajowych standardach umiejętności zawodowych. Planowane jest także wprowadzenie kompetencji kluczowych do nowej podstawy programowej, która określa wspólne efekty kształcenia dla wszystkich zawodów pod względem: zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, działalności gospodarczej, znajomości języka obcego zawodowego oraz kompetencji personalnych i społecznych. Kompetencje personalne i społeczne obejmują m.in.: kreatywność i konsekwencję w realizowaniu podjętych działań, umiejętność współpracy w zespole, przestrzeganie zasad etyki i kultury pracy, bieżące uzupełnianie wiedzy i doskonalenie umiejętności zawodowych, otwartość na zmiany, radzenie sobie ze stresem i zachowanie tajemnicy zawodowej [1].

2. Charakterystyka społeczno-ekonomiczna sektora zdrowia i opieki społecznej.

W 2010 r. w sektorze zdrowia i opieki społecznej zatrudnionych było 726 400 osób: 580 400 w sektorze publicznym oraz 146 000 w sektorze prywatnym; z tego 526 100 w jednostkach dużych, 133 700 w średnich oraz 66 600 w małych [2]. Sektor ten jest silnie sfeminizowany: zatrudnia 595 600 kobiet (473 600 w sektorze publicznym i 122 000 w sektorze prywatnym; 425 600 w jednostkach dużych, 115 000 w średnich i 55 000 w małych).

W pierwszej połowie 2010 r., pomimo 29 217 nowych ofert zatrudnienia, liczba zarejestrowanych bezrobotnych wynosiła 22 316 osób. Aby przedstawić sytuację bardziej szczegółowo, dla poszczególnych zawodów dokonano porównania z latami 2009 i 2008¹ [3, 4, 5]. I tak: **asystenci i technicy dentyści** (asystentka stomatologiczna (238/183/179 bezrobotnych i 253/220/466 nowych miejsc pracy), higienistka stomatologiczna (244/242/218 bezrobotnych i 43/28/108 nowych miejsc pracy), pomoc dentyści (400/389/396 bezrobotnych i 90/122/232 nowych miejsc pracy), technik dentyści (718/653/581 bezrobotnych i 234/249/448 nowych miejsc pracy), **pracownicy pomocy społecznej i pracy socjalnej** (pracownik socjalny (2094/1949/1905 bezrobotnych i 804/790/1613 nowych miejsc pracy), opiekunka

¹ Do porównania tendencji dotyczących zatrudnienia w ostatnich 3 latach zastosowano następującą zasadę: liczba pierwsza (238) odnosi się do roku 2010, druga (183) – do 2009, zaś trzecia (179) – do 2008.

środowiskowa (655/532/483 bezrobotnych i 1142/1203/1874 nowych miejsc pracy), asystent osoby niepełnosprawnej (218/226/186 bezrobotnych i 505/696/599 nowych miejsc pracy), opiekun w domu pomocy społecznej (1179/1126/1002 bezrobotnych i 1669/2862/3443 nowych miejsc pracy). Udział sektora w PKB wyniósł: 6,2% w 2006 r., 6,4% w 2007 r., 7,0% w 2008 r. i 7,1% w 2009 r. [6]. W 2008 roku wartość dodana brutto wyniosła 5,9%, wobec 5,2% w 2000 roku.

3. Ścieżki kształcenia zawodowego przygotowujące specjalistów do pracy w sektorze zdrowia i opieki społecznej.

Kształcenie w tym sektorze przede wszystkim odbywa się w szkole (nauczanie w trybie dziennym lub weekendowym), a w niektórych przypadkach jest połączone z okresami szkolenia w placówce edukacyjnej i miejscu pracy. Kształcenie w takich zawodach jak pomoc dentystyczna odbywa się w miejscu pracy. Kształcenie odbywa się przede wszystkim w placówkach ustawicznego kształcenia zawodowego oraz liceach profilowanych (wstępne kształcenie zawodowe). Kształcenie w tym sektorze wybierają przede wszystkim kobiety (w wieku 19-20 lat). Uczniowie i absolwenci szkół pomaturalnych w sektorze zdrowia i opieki społecznej w roku szkolnym 2009-2010: 36 597 uczniów i 26 337 absolwentów w obszarze zdrowia; 6 036 uczniów i 5428 absolwentów w obszarze usług społecznych [7].

4. Główne trendy, inicjatywy i reformy dotyczące wstępnego kształcenia zawodowego w sektorze zdrowia i opieki społecznej.

Najważniejsze inicjatywy i reformy w zakresie polityki działania mające na celu propagowanie wprowadzenia kompetencji kluczowych i umiejętności ogólnych do programów nauczania szkolnictwa zawodowego i oceniania uczniów obejmują między innymi: wprowadzenie umiejętności ogólnych do krajowych standardów kwalifikacji zawodowych, opracowanych w latach 2004-2008 w ramach projektu Sektorowego Program Operacyjny – Rozwój Zasobów Ludzkich „Opracowanie i upowszechnienie krajowych standardów kwalifikacji zawodowych” [8]; wprowadzenie kompetencji kluczowych i umiejętności ogólnych do modułowych programów kształcenia i szkolenia zawodowego [9]; uwzględnienie kompetencji kluczowych w opracowaniu deskryptorów do Krajowych Ram Kwalifikacji (jednakże bez wyodrębnienia ich od innych rodzajów kompetencji) [10]; zorganizowanie konferencji, np. konferencja „Nowe klucze do kompetencji kluczowych”, której celem było upowszechnienie rezultatów badań nad innowacyjnymi metodami kształcenia kompetencji kluczowych (grudzień 2010 r., zorganizowana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej) [11] czy konferencja „Kompetencje kluczowe – teoria i praktyka w kontekście rozwoju uzdolnień dzieci i młodzieży”, promująca koncepcję kompetencji kluczowych w edukacji dla

zrównoważonego rozwoju (czerwiec 2011 r., zorganizowana pod patronatem Ministerstwa Edukacji Narodowej) [12].

5. Przesłanki wprowadzanych zmian.

a. Zmiany w środowisku pracy spowodowane przez globalizację gospodarki, problemy związane z ochroną środowiska, rozwój technologii informacyjnej, rozwój wielokulturowego i złożonego społeczeństwa to czynniki powodujące konieczność stworzenia nowych form zatrudnienia. Pracodawcy formułują nowe wymagania wobec nowych pracowników. Instytucje oświatowe muszą reagować na te zmiany, wprowadzając kompetencje kluczowe ze względu na to, iż pracodawcy mają świadomość istniejących luk kompetencyjnych uczniów i absolwentów [13]. O potrzebie kompetencji kluczowych mówi także raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”, który dostrzega związek między nimi oraz zmianami na rynku pracy [14]. Placówki doskonalenia zawodowego realizują projekty związane z wprowadzeniem kompetencji kluczowych do kształcenia zawodowego w celu poprawy jakości nauczania, np. „Kompetencje kluczowe w nowoczesnej szkole zawodowej” (Program Operacyjny – Kapitał Ludzki, Priorytet IX – Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach, Działanie 9.2. – Podniesienie atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego).

Przesłanką do podjęcia takich działań był niezadowalający postęp w kształceniu kompetencji kluczowych w szkołach zawodowych, przede wszystkim języków obcych, kompetencji matematycznych, kompetencji naukowo-technicznych, kompetencji informatycznych i w dziedzinie przedsiębiorczości.

Uzasadnienie dla wprowadzenia kompetencji kluczowych przedstawiono w dokumencie Europa 2020. Krajowy Program Reform na lata 2008-2011, który postuluje modernizację szkolnictwa zawodowego oraz rozwój edukacji obywatelskiej w celu rozwijania takich kompetencji jak kreatywność, praca zespołowa i elastyczność [15]. W Sprawozdaniu z wdrażania Programu *Edukacja i Szkolenie 2010* w Polsce stwierdzono, iż rozwijanie kompetencji kluczowych uczniów odbywa się w ramach programu „Aktywizacja i wspieranie jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych w zakresie udzielania uczniom pomocy materialnej o charakterze edukacyjnym” [16].

b. Modułowe programy szkolenia zawierają materiały dydaktyczne dla uczniów/słuchaczy i nauczycieli. W celu przygotowania placówek i instytucji oświatowych do wdrożenia modułowych programów nauczania organizowane są różne szkolenia [17], np. w ramach projektu realizowanego przez Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej (KOWEZiU) pt. „System wsparcia dla szkół i placówek oświatowych wdrażających modułowe programy kształcenia

zawodowego”. Ponadto w ramach projektów realizowanych ze środków UE opracowano bezpłatne materiały szkoleniowe i dydaktyczne dla nauczycieli i uczniów.

c. Kompetencje kluczowe stanowią element modułowych programów szkolenia zawodowego oraz krajowych standardów kwalifikacji zawodowych. Nie planuje się zmiany treści istniejących dokumentów w celu odrębnego wprowadzenia kompetencji kluczowych. Natomiast planowane jest wprowadzenie kompetencji kluczowych do nowej podstawy programowej kształcenia zawodowego, która uwzględni wspólne efekty kształcenia dla wszystkich zawodów w zakresie: przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy, działalności gospodarczej, znajomości języka obcego zawodowego oraz kompetencji personalnych i społecznych. Jednakże nowa podstawa programowa kształcenia zawodowego nie jest jeszcze realizowana w szkołach (zacznie obowiązywać od września 2012 r.). Wersja robocza nowej podstawy programowej kształcenia zawodowego jest przygotowywana w ramach projektu „Doskonalenie podstaw programowych kluczem do modernizacji kształcenia zawodowego”, realizowanego przez KOWEZiU.

6. Proces opracowania programu nauczania.

Proces opracowania modułowego programu szkoleń zawodowych składał się z dwóch etapów – przygotowawczego i operacyjnego. Pierwszy z nich miał na celu określenie: zasobów stanowiących podstawę modułowych programów nauczania, podstaw metodologicznych do opracowania modułowych programów nauczania oraz modelu dokumentowania takich programów. Wybór kompetencji i kwalifikacji obejmował: analizę wymogów dotyczących kwalifikacji ujętych w: krajowych standardach kwalifikacji zawodowych, opisach stanowisk pracy w Klasyfikacji zawodów i specjalności, podstawach nauczania dla zawodu, standardach kształcenia dla szkolnictwa wyższego oraz potrzeby szkoleniowe zidentyfikowane w badaniach ankietowych. Do potrzeb szkoleniowych zaliczono: wymagania pracodawców wobec nowych pracowników, konieczność poprawy kompetencji pracowników i osób zagrożonych utratą pracy, konieczność podniesienia kwalifikacji i kompetencji zawodowych wynikającą z obecnych i spodziewanych zmian organizacyjnych i technologicznych w przedsiębiorstwach, potrzeby związane z rozwojem osobistym respondentów. Działania operacyjne obejmowały: zdefiniowanie zawodu i odnośnych kwalifikacji i kompetencji zawodowych (w tym także częściowo kompetencje kluczowe oraz umiejętności ogólne), określenie nazwy oraz celu jednostki modułowej, analizę kwalifikacji, zdefiniowanie narzędzi pomiaru, wyszczególnienie sprzętu i wyposażenia dydaktycznego, skompletowanie materiałów. W procesie przygotowania modułowych programów szkoleń uczestniczył: zespół autorów zaangażowany w cały proces tworzenia programów modułowych, ekspert zewnętrzny, który dokonał oceny metodologicznej programu nauczania, specjaliści w określonym obszarze zawodowym

(w niektórych przypadkach przedsiębiorcy), którzy przeprowadzili ocenę merytoryczną oraz specjalna komisja z Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, która oceniła całość dokumentacji modułowego programu nauczania.

Opracowano modułowe programy nauczania dla zawodów objętych niniejszym kwestionariuszem: asystentka stomatologiczna 322[01], higienistka stomatologiczna 322[03], technik dentystyczny 322[09], opiekunka środowiskowa 346[03], asystent osoby niepełnosprawnej 346[02] oraz opiekun w domu pomocy społecznej 346[04].

7. Definicja kompetencji kluczowych i umiejętności ogólnych w odniesieniu do sektora zdrowia i opieki społecznej.

Kompetencje kluczowe są definiowane na szczeblu krajowym i nie są różnicowane dla poszczególnych sektorów. Stanowią one połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do danej sytuacji. Kompetencje kluczowe to te, których potrzebują wszyscy ludzie do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia. Sformułowano 8 kompetencji kluczowych: porozumiewanie się w języku ojczystym, porozumiewanie się w językach obcych, kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne, kompetencje informatyczne, umiejętność uczenia się, kompetencje społeczne i obywatelskie, inicjatywność i przedsiębiorczość, świadomość i ekspresja kulturalna.

Umiejętności ogólne zdefiniowane są w krajowych standardach kwalifikacji zawodowych jako „kwalifikacje ponadzawodowe”, opisywane poprzez zbiory umiejętności, wiedzę i cechy psychofizyczne wspólne dla sektora, w którym funkcjonuje dany zawód. Można mówić o pojęciu „rodziny zawodów” lub o wspólnym „rdzeniu zawodowym”, dla których wyodrębniono określone „kwalifikacje ponadzawodowe”. Kwalifikacje ponadzawodowe są bardzo zbliżone do koncepcji „kwalifikacji kluczowych”, które z kolei zazwyczaj rozumiane są jako wspólne dla wszystkich zawodów, a nie tylko dla jednego sektora.

Zawód pierwszy

8a. Analiza zawodu **POMOC DENTYSTYCZNA i pokrewnych: ASYSTENTKA STOMATOLOGICZNA, TECHNIK DENTYSTYCZNY oraz HIGENISTKA STOMATOLOGICZNA**

Ścieżki kształcenia i kwalifikacji zawodowych przygotowujących specjalistów do pracy w danym zawodzie pomoc dentystyczna (i pokrewnych).

Przygotowanie do zawodu **pomocy dentystycznej** odbywa się w zakładzie pracy (min. 2 lata szkolenia). Szkoły nie oferują kształcenia w zawodzie pomocy dentystycznej [18]. Wymagania dotyczące umiejętności i kwalifikacji pomocy dentystycznej zawiera krajowy standard kwalifikacji zawodowych [19]. W systemie szkolnym oferowane jest kształcenie dla zawodów: **asystentka stomatologiczna** (dzienny system szkolenia - 1 rok nauki); **higienistka stomatologiczna** (dzienny lub weekendowy system szkolenia - 2 lata nauki); **technik dentystyczny** (dzienny lub weekendowy system szkolenia - 2,5 roku nauki). Kształcenie w tych zawodach odbywa się w szkołach pomaturalnych (placówki ustawicznego kształcenia zawodowego). W szkołach kształcą się głównie kobiety, a średnia wieku wynosi 19-20 lat.

W 2010 następująca liczba absolwentów otrzymała dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe: asystentka stomatologiczna – 1205, higienistka stomatologiczna – 167, technik dentystyczny – 385 [20].

9a. Wdrażanie programów nauczania.

W Polsce stosowane są dwa rodzaje programów nauczania kształcenia zawodowego: przedmiotowe i modułowe (zorientowane na efekty kształcenia). Przedmiotowe programy nauczania dla zawodów: asystentka stomatologiczna 322[01], higienistka stomatologiczna 322[03] i technik dentystyczny 322[09] opracowano w 1998 r. Modułowe programy nauczania dla tych zawodów powstały w 2007 r. [18]. Szkoły mogą korzystać z obu rodzajów programów, przy czym wybór uzależniony jest od decyzji dyrekcji szkoły. Podstawową przesłanką do opracowania modułowych programów nauczania był sam charakter kształcenia modułowego: zastosowanie aktywizujących metod nauczania i uczenia się, umożliwiających aktywność i kreatywność, możliwość samooceny oraz zmianę roli nauczyciela na mentora, organizacja i ocena procesu dydaktycznego skierowana na osiągnięcie wyników w formie umiejętności intelektualnych i praktycznych; wykorzystanie transferu wiedzy i umiejętności nabytych wcześniej (w kształceniu formalnym i nieformalnym). Modułowe programy nauczania są zorientowane na efekty kształcenia, podczas gdy programy

przedmiotowe są przede wszystkim zorientowane na metody nauczania. Modułowe programy nauczania są tańsze ze względu na ich dostępność w wersji elektronicznej (CD-Rom).

Chociaż nie istnieje specjalny program nauczania dla zawodu pomoc dentystyczna, ze względu na potrzeby rynku pracy w 2006 roku opracowano dlań krajowy standard kształcenia zawodowego.

10a. Najważniejsze cechy programów nauczania przygotowujących do wykonywania zawodu.

Przedmiotowe programy nauczania dla zawodów: asystentka stomatologiczna 322[01], higienistka stomatologiczna 322[03] i technik dentystyczny 322[09] dzielą się na przedmioty i obejmują: plan nauczania, szczegółowe cele kształcenia, treść kształcenia, proponowane przedmioty, proponowane ćwiczenia, krótki przewodnik dla nauczyciela, środki dydaktyczne i literaturę. Modułowe programy nauczania obejmują: wprowadzenie, treść i założenia organizacyjne dla kształcenia w danym zawodzie (typowe stanowisko pracy, zadania zawodowe, umiejętności zawodowe), wskazówki dotyczące organizacji procesu dydaktycznego, wykaz modułów i jednostek modułowych, dydaktyczny zarys programu nauczania, plan nauczania, szczegółowy opis modułów (cele kształcenia, wykaz jednostek modułowych, literatura), szczegółowy opis jednostek modułowych (cele kształcenia, treść kształcenia, ćwiczenia, środki dydaktyczne, zalecenia metodyczne dotyczące opracowania jednostki, proponowane metody oceniania).

Materiały dydaktyczne dla ucznia/słuchacza obejmują: wprowadzenie, wymagania wstępne, cele kształcenia, treść kształcenia z pytaniami i ćwiczeniami, sprawdzian końcowy, literaturę, zaś materiały dydaktyczne dla nauczyciela: wprowadzenie, wymagania wstępne, cel kształcenia, przykładowe scenariusze kształcenia, ćwiczenia, ocenianie sumatywne i literaturę.

11a. Kompetencje kluczowe i inne umiejętności ogólne w programach nauczania.

Chociaż modułowe programy nauczania wprowadzają kompetencje kluczowe, to nie są one wyodrębnione od innych umiejętności.

- asystentka stomatologiczna 322[01]: kompetencje kluczowe: komunikowanie się z pacjentem, znajomość stylów i technik komunikacji werbalnej i niewerbalnej, wykorzystanie technik umożliwiających skuteczną komunikację, stosowanie zasad etycznych, rozwiązywanie konfliktów, przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony środowiska, korzystanie z programów komputerowych, stosowanie przepisów dotyczących działalności gospodarczej; umiejętności ogólne: rozpoznawanie potrzeb pacjenta, prowadzenie dokumentacji, organizacja stanowiska pracy. Podział procentowy

jest następujący: kompetencje kluczowe – ok. 8%, umiejętności ogólne – ok. 45%, umiejętności zawodowe – ok. 47%.

- higienistka stomatologiczna 322[03] – kompetencje kluczowe: relacje międzyludzkie, komunikowanie się, przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony środowiska, pierwsza pomoc; umiejętności ogólne: zastosowanie przepisów prawnych w ochronie zdrowia, prowadzenie wywiadu z pacjentem, edukacja prozdrowotna dla kobiet w ciąży, dzieci i osób starszych. Podział procentowy jest następujący: kompetencje kluczowe – ok. 4%, umiejętności ogólne – ok. 33%, umiejętności zawodowe – ok. 63%.

- technik dentystyczny 322[09] – kompetencje kluczowe: przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony środowiska, umiejętności ogólne: zastosowanie przepisów prawnych w ochronie zdrowia. Podział procentowy jest następujący: kompetencje kluczowe – ok. 4%, umiejętności ogólne – ok. 10%, umiejętności zawodowe – ok. 86%.

- pomoc dentystyczna (w oparciu o krajowy standard kwalifikacji zawodowych): kompetencje kluczowe: przestrzeganie zasad współżycia społecznego i etyki, samoocena, szacunek dla pacjenta, doskonalenie umiejętności, przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony środowiska, pierwsza pomoc, komunikowanie się z pacjentem; umiejętności ogólne: realizowanie działań zawodowych zgodnie z zasadami ergonomii, organizacja stanowiska pracy, radzenie sobie ze stresem, prowadzenie dokumentacji. Podział procentowy jest następujący: kompetencje kluczowe – ok. 20%, umiejętności ogólne – ok. 12%, umiejętności zawodowe – ok. 68%.

12a. Kompetencje kluczowe i umiejętności ogólne zawarte w sposobie oceniania uczniów/słuchaczy.

- asystentka stomatologiczna 322[01]: komunikowanie się z pacjentem (dyskusja, praca z tekstem, metody sytuacyjne, sprawdzian pisemny), rozwiązywanie konfliktów (praca z tekstem, dyskusja), przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony środowiska (ćwiczenia praktyczne, projekty), korzystanie z oprogramowania komputerowego (sprawdzian pisemny), stosowanie przepisów dotyczących działalności gospodarczej (studium przypadku, sprawdzian pisemny); rozpoznawanie potrzeb pacjenta, znajomość stylów i technik komunikacji werbalnej i niewerbalnej (dyskusja, praca z tekstem), prowadzenie dokumentacji (praca z tekstem, ćwiczenia praktyczne).

- higienistka stomatologiczna 322[03]: kontakty międzyludzkie, komunikacja (dyskusja, prezentacja, scenki), przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony środowiska (ćwiczenia praktyczne, sprawdzian pisemny), pierwsza pomoc (ćwiczenia praktyczne, dyskusja, prezentacja, sprawdzian pisemny); zastosowanie przepisów prawnych w ochronie zdrowia (dyskusja, sprawdzian pisemny, praktyczne ćwiczenia indywidualne, praca w grupach), wywiad z pacjentem (dyskusja, studium przypadku, dyskusja,

metaplan), edukacja prozdrowotna dla kobiet w ciąży, dzieci i osób starszych (dyskusja, ćwiczenia pisemne, studium przypadku, burza mózgów).

- technik dentystyczny 322[09]: przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony środowiska (ćwiczenia praktyczne, sprawdzian pisemny); zastosowanie przepisów prawnych w ochronie zdrowia (ćwiczenia praktyczne, dyskusja, sprawdzian pisemny).

Sprawdzian pisemny ma charakter zbliżony do oceny sumatywnej. Pozostałe metody są wykorzystywane w ocenianiu formatywnym.

13a. Przykład fragmentu programu nauczania dla zawodu pomoc dentystyczna.

Jednostka modułowa 322[01].O1.04 *Nawiązywanie i utrzymywanie kontaktów międzyludzkich*

1. Szczegółowy cel kształcenia – W wyniku realizacji programu jednostki modułowej uczeń (słuchacz) powinien umieć: wyjaśnić podstawowe pojęcia z zakresu psychologii ogólnej, scharakteryzować procesy psychiczne (...).

2. Materiał nauczania: podstawowe pojęcia psychologii, procesy psychiczne, procesy poznawcze, osobowość (...)

3. Ćwiczenia: przeprowadzenie rozmowy z cierpiącym pacjentem, przeprowadzenie rozmowy telefonicznej z pacjentem, obserwowanie i interpretacja komunikacji werbalnej i niewerbalnej (...)

4. Środki dydaktyczne: opisy studiów przypadku opartych na sytuacjach trudnych; multimedialna rejestracja pacjentów; prezentacja werbalnych i niewerbalnych technik komunikacji (...)

5. Wskazówki metodyczne do realizacji jednostki modułowej: celem jednostki modułowej jest ułatwienie procesu komunikowania się z pacjentami w różnym wieku w oparciu o właściwe rozpoznanie ich oczekiwań i potrzeb. Jednostkę powinien realizować psycholog (...).

6 Propozycje metod oceny: ocenę należy przeprowadzać w sposób systematyczny, zgodnie z kryteriami podanymi na początku zajęć. Wiedzę uczniów (słuchaczy) można zweryfikować za pomocą sprawdzianów pisemnych i ustnych, np. testy wielokrotnego wyboru, ćwiczenia z wypełnianiem luk (...).

Zawód drugi

8b. Analiza zawodu PRACOWNIK SOCJALNY i pokrewnych: ASYSTENT OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ, OPIEKUNKA ŚRODOWISKOWA oraz OPIEKUN W DOMU POMOCY SPOŁECZNEJ

Ścieżki kształcenia i kwalifikacji zawodowych przygotowujących specjalistów do pracy w zawodzie pracownik socjalny (i pokrewnych).

System szkolny oferuje kształcenie dla zawodów: asystent osoby niepełnosprawnej oraz opiekunka środowiskowa (nauczanie w trybie dziennym lub weekendowym - 1 rok nauki); opiekun w domu pomocy społecznej (nauczanie w trybie dziennym lub weekendowym - 2 lata nauki), pracownik socjalny (nauczanie w trybie dziennym lub weekendowym – 3 lata nauki). Kształcenie dla zawodów: asystent osoby niepełnosprawnej, opiekunka środowiskowa oraz opiekun w domu pomocy społecznej odbywa się w szkołach pomaturalnych (placówki kształcenia ustawicznego), natomiast kształcenie w zawodzie pracownik socjalny może odbywać się w liceum profilowanym oraz w kolegium pracowników służb społecznych. W przypadku liceum profilowanego uczniowie nie uzyskują dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, przy czym program tej szkoły przewiduje więcej godzin nauczania związanych z zawodem pracownika socjalnego. Klasy mają zwykle przewagę dziewcząt, a wiek uczniów/słuchaczy zależy zwykle od rodzaju szkoły: placówki kształcenia ustawicznego – 19-20 lat, liceum profilowane – 16-18 lat, zaś kolegium pracowników służb społecznych – 19-21 lat.

W 2010 roku następująca liczba absolwentów otrzymała dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe: asystent osoby niepełnosprawnej – 296, opiekunka środowiskowa – 252, opiekun w domu pomocy społecznej – 402. W 2010 r. liczba absolwentów liceów profilowanych wyniosła 5 096 osób.

9b. Wdrażanie programów nauczania.

Przedmiotowe programy nauczania dla zawodów: asystent osoby niepełnosprawnej 346[02], opiekunka środowiskowa 346[03], opiekun w domu pomocy społecznej 346[04] oraz opiekun osoby starszej 346[05] opracowano w latach 2007-2009. W 2007 r. przygotowano modułowe programy nauczania dla tych zawodów. Szkoły mogą korzystać z obu rodzajów programów, przy czym wybór uzależniony jest od decyzji dyrekcji szkoły. Podstawową przesłanką do opracowania modułowych programów nauczania był sam charakter kształcenia modułowego: zastosowanie aktywizujących metod nauczania i uczenia się, umożliwiających aktywność i kreatywność, możliwość samooceny oraz zmianę roli nauczyciela na mentora, organizacja i ocena procesu dydaktycznego skierowana na osiągnięcie wyników w formie umiejętności intelektualnych i praktycznych; wykorzystanie transferu wiedzy i umiejętności nabytych

wcześniej). Modułowe programy nauczania są zorientowane na efekty kształcenia, podczas gdy programy przedmiotowe są przede wszystkim zorientowane na metody nauczania. Modułowe programy nauczania są tańsze ze względu na ich dostępność w wersji elektronicznej (CD-Rom).

Chociaż nie istnieje specjalny program nauczania dla zawodu pracownika socjalnego, ze względu na potrzeby rynku pracy w 2000 roku opracowano dlań krajowy standard kształcenia zawodowego. Program nauczania dla kolegów pracowników służb społecznych opracowano na podstawie standardów kształcenia określonych w Rozporządzeniu Ministra Polityki Społecznej z dnia 7 kwietnia 2005 r. (Dz. U. nr 62, poz. 555) w sprawie standardów kształcenia w kolegiach pracowników służb społecznych.

10b. Najważniejsze cechy programów nauczania przygotowujących do wykonywania zawodu pracownik socjalny.

Przedmiotowe programy nauczania dla zawodów: asystent osoby niepełnosprawnej 346[02], opiekunka środowiskowa 346[03], opiekun w domu pomocy społecznej 346[04] są podzielone na przedmioty i obejmują: plan nauczania, szczegółowe cele nauczania, treść nauczania, proponowane przedmioty, proponowane ćwiczenia, krótki przewodnik dla nauczyciela, środki dydaktyczne oraz literaturę. Modułowe programy nauczania obejmują: wprowadzenie, treść i założenia organizacyjne dla kształcenia w danym zawodzie (typowe stanowisko pracy, zadania zawodowe, umiejętności zawodowe), zalecenia dotyczące organizacji procesu dydaktycznego, wykaz modułów i jednostek modułowych, dydaktyczny zarys programu nauczania, plan nauczania, szczegółowy opis modułów (cele kształcenia, wykaz jednostek modułowych, literatura), szczegółowy opis jednostek modułowych (cele kształcenia, treść kształcenia, ćwiczenia, środki dydaktyczne, zalecenia metodyczne dotyczące opracowania jednostki, proponowane metody oceniania).

Materiały dydaktyczne dla ucznia/słuchacza obejmują: wprowadzenie, wymagania wstępne, cele kształcenia, treść kształcenia z pytaniami i ćwiczeniami, sprawdzian końcowy, literaturę, zaś materiały dydaktyczne dla nauczyciela: wprowadzenie, wymagania wstępne, cel kształcenia, przykładowe scenariusze kształcenia, ćwiczenia, ocenianie sumatywne i literaturę.

11b. Kompetencje kluczowe i inne umiejętności ogólne w programach nauczania.

Chociaż modułowe programy nauczania wprowadzają kompetencje kluczowe, to nie są one wyodrębnione od innych umiejętności.

- opiekunka środowiskowa 346[03]: kompetencje kluczowe: doskonalenie umiejętności komunikacji, pierwsza pomoc, przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy, radzenie sobie

ze stresem, rozwiązywanie problemów; umiejętności ogólne: opieka nad osobą niepełnosprawną, przygotowywanie posiłków dla osoby niepełnosprawnej, wspieranie rodzin osób niepełnosprawnych, aktywizacja osób niepełnosprawnych w środowisku lokalnym. Podział procentowy jest następujący: kompetencje kluczowe – ok. 25%, umiejętności ogólne – ok. 25%, umiejętności zawodowe – ok. 50%.

- asystent osoby niepełnosprawnej 346[02]: kompetencje kluczowe: rozwijanie umiejętności interpersonalnych, pierwsza pomoc, przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy, kształtowanie umiejętności rozwiązywania problemów, umiejętności ogólne: prowadzenie promocji zdrowia, organizowanie wsparcia społecznego, pomaganie osobie niepełnosprawnej w korzystaniu z ofert edukacyjnych, kulturalnych, sportowych i turystycznych, wspieranie osoby niepełnosprawnej w załatwianiu spraw urzędowych, wykonywanie podstawowych czynności higienicznych i pielęgnacyjnych, realizacja potrzeb osoby niepełnosprawnej, stosowanie wybranych form terapii. Podział procentowy jest następujący: kompetencje kluczowe – ok. 38%, umiejętności ogólne – ok. 28%, umiejętności zawodowe – ok. 34%.

- opiekun w domu pomocy społecznej 346[04]: kompetencje kluczowe: doskonalenie umiejętności interpersonalnych, pierwsza pomoc, przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy, doskonalenie umiejętności rozwiązywania problemów, umiejętności ogólne: prowadzenie promocji zdrowia, organizowanie różnych form spędzania czasu wolnego, integracja ze środowiskiem lokalnym, rozpoznawanie potrzeb i problemów pacjenta, wykonywanie podstawowych czynności higienicznych i pielęgnacyjnych, stosowanie terapii. Podział procentowy jest następujący: kompetencje kluczowe – ok. 38%, umiejętności ogólne – ok. 19%, umiejętności zawodowe – ok. 43%.

- pracownik socjalny (w oparciu o krajowy standard kwalifikacji zawodowych): kompetencje kluczowe: komunikowanie się, rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji, przestrzeganie zasad współżycia społecznego, przestrzeganie zasad etycznych; umiejętności ogólne: np. kontrolowanie dokumentów pod względem merytorycznym i formalnym, prowadzenie korespondencji, przygotowywanie dokumentów do archiwizacji, prowadzenie ewidencji wyjść służbowych. Podział procentowy jest następujący: kompetencje kluczowe – ok. 8%, umiejętności ogólne – ok. 26%, umiejętności zawodowe – ok. 66%.

12b. Kompetencje kluczowe i umiejętności ogólne zawarte w sposobie oceniania uczniów/słuchaczy.

- asystent osoby niepełnosprawnej 346[02]: rozwijanie umiejętności interpersonalnych (dyskusja, scenki sytuacyjne, odgrywanie ról, sprawdzian pisemny), pierwsza pomoc, przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy (dyskusja, projekt, sprawdzian pisemny), doskonalenie umiejętności rozwiązywania problemów (dyskusja, metaplan, projekt, kula

śniegowa, sprawdzian pisemny), prowadzenie promocji zdrowia, organizowanie wsparcia społecznego (dyskusja, sprawdzian pisemny), pomaganie osobie niepełnosprawnej w korzystaniu z ofert edukacyjnych, kulturalnych, sportowych i turystycznych (studium przypadku, dyskusja, ćwiczenia praktyczne, praca z tekstem, sprawdzian pisemny), wspieranie osoby niepełnosprawnej w załatwianiu spraw urzędowych (analiza SWOT, dyskusja, studium przypadku, sprawdzian pisemny), rozpoznawanie potrzeb i problemów osób niepełnosprawnych (dyskusja, studium przypadku, sprawdzian pisemny), wykonywanie podstawowych czynności higienicznych i pielęgnacyjnych (ćwiczenia praktyczne, sprawdzian pisemny), realizacja potrzeb osób niepełnosprawnych (dyskusja, studium przypadku, sprawdzian pisemny), stosowanie wybranych form terapii (prezentacja, dyskusja, sprawdzian pisemny).

- opiekunka środowiskowa 346[03]: rozwijanie umiejętności interpersonalnych (gry dydaktyczne, ćwiczenia w parach, sprawdzian pisemny), pierwsza pomoc, przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy (praca w grupach, ćwiczenia indywidualne, dyskusja, sprawdzian pisemny), radzenie sobie ze stresem (ćwiczenia indywidualne, dyskusja, ćwiczenia w parach, sprawdzian pisemny), rozwiązywanie problemów (ćwiczenia w parach, ćwiczenia indywidualne, dyskusja, sprawdzian pisemny), opieka nad osobą niepełnosprawną (dyskusja, ćwiczenia w parach, praca indywidualna, sprawdzian pisemny), przygotowywanie posiłków dla osoby niepełnosprawnej (dyskusja, prezentacja, ćwiczenia w parach, sprawdzian pisemny), wspieranie rodzin osób niepełnosprawnych (praca ze zdjęciami, dyskusja, prezentacja, sprawdzian pisemny), aktywizacja osób niepełnosprawnych w środowisku lokalnym (prezentacja, dyskusja, ćwiczenia w parach, sprawdzian pisemny).

- opiekun w domu pomocy społecznej 346[04]: rozwijanie umiejętności interpersonalnych (dyskusja, scenki sytuacyjne, odgrywanie ról, sprawdzian pisemny), pierwsza pomoc, przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy (dyskusja, projekty, sprawdzian pisemny), doskonalenie umiejętności rozwiązywania problemów (dyskusja, sprawdzian pisemny), prowadzenie promocji zdrowia (metaplan, analiza studiów przypadku, prezentacja, ćwiczenia indywidualne, sprawdzian pisemny), organizowanie różnych form spędzania czasu wolnego (projekty, analiza studiów przypadku, sprawdzian pisemny), integracja ze środowiskiem lokalnym (analiza studiów przypadku, dyskusja, sprawdzian pisemny), rozpoznawanie potrzeb i problemów pacjenta, wykonywanie podstawowych czynności higienicznych i pielęgnacyjnych, stosowanie terapii (tak, jak w przypadku asystenta osoby niepełnosprawnej).

Sprawdzian pisemny ma charakter zbliżony do oceny sumatywnej. Pozostałe metody są wykorzystywane w ocenianiu formatywnym

13b. Przykład fragmentu programu nauczania dla zawodu pracownik socjalny.

Jednostka modułowa 346[03].O1.02 *Doskonalenie umiejętności komunikowania się* (opiekunka środowiskowa)

1. Szczegółowy cel kształcenia – W wyniku realizacji programu jednostki modułowej uczeń (słuchacz) powinien umieć: wykorzystywać techniki służące efektywnej komunikacji, prowadzić dyskusję, stosować racjonalne i emocjonalne argumenty odpowiednie dla danej sytuacji (...).
2. Materiał nauczania: modele procesu komunikacji, bariery w komunikacji, komunikacja werbalna i niewerbalna (...).
3. Ćwiczenia: analizowanie własnych doświadczeń w nawiązaniu do doskonalenia umiejętności komunikowania się, rozpoznawanie barier w procesie komunikacji (...).
4. Środki dydaktyczne: studia przypadku, filmy dydaktyczne, dzienniki tematyczne, zapiski (...).
5. Wskazówki metodyczne do realizacji jednostki: celem jednostki metodycznej jest doskonalenie umiejętności komunikowania się uczniów/słuchaczy. Cel ten może zostać osiągnięty poprzez zastosowanie takich metod jak: metody sytuacyjne, odgrywanie ról, dyskusja dydaktyczna (...). Zalecana jest praca warsztatowa w grupach 8-10 słuchaczy (...). Nauczyciel powinien przede wszystkim koncentrować się na zagadnieniach, a nie osobistych trudnościach uczniów/słuchaczy (...).
6. Proponowane metody oceniania: ocenianie osiągnięć uczniów/słuchaczy powinno odbywać się podczas realizacji jednostki modułowej, w oparciu o przyjęte kryteria (...). Proces oceny powinien brać pod uwagę: poziom wiedzy i umiejętności uczniów/słuchaczy, określanie postępów w procesie dydaktycznym, rozpoznawanie trudności w realizacji celów (...).

14. Bibliografia.

1. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 września 2011 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach.*
2. Główny Urząd Statystyczny: *Popyt na pracę w 2010 r.* Informacje i opracowania statystyczne. Warszawa 2011.
3. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej – Departament Rynku Pracy: *Zawody deficytowe i nadwyżkowe w I półroczu 2010 roku.* Warszawa 2010.
4. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej – Departament Rynku Pracy: *Zawody deficytowe i nadwyżkowe w 2009 roku.* Warszawa 2010.
5. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej – Departament Rynku Pracy: *Zawody deficytowe i nadwyżkowe w 2008 roku.* Warszawa 2009.

6. <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (październik 2011).
7. Główny Urząd Statystyczny: *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2009/2010*. Informacje i opracowania statystyczne. Warszawa 2010.
8. Bednarczyk H., Woźniak I., Kwiatkowski S.: *National Professional Qualification Standards. Development and cooperation*. Warszawa 2007.
9. Symela K.: *Podręcznik metodyczny dla autorów modułowych programów szkolenia zawodowego*. Warszawa 2005.
10. Chmielecka E. (red.): *Od europejskich do krajowych ram kwalifikacji*. Warszawa 2009.
11. http://www.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1781%3Akonferencja-nowe-klucze-do-kompetencji-kluczowych-z-udziaem-minister-katarzyny-hall&catid=25%3Awydarzenia-z-udziaem-ministrow&Itemid=34 (październik 2011).
12. <http://www.scdn.pl/index.php?view=details&id=142> (październik 2011).
13. *Odpowiedź sekretarza stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej – z upoważnienia ministra – na zapytanie nr 2235 w sprawie reformy programowej w systemie edukacji w zakresie szkolnictwa zawodowego, na podstawie stanowiska Zarządu Izby Rzemieślników i Przedsiębiorców w Kielcach*. Warszawa, 08.08.2008.
14. Boni M. (red.): *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*. Maj 2009.
15. Ministerstwo Gospodarki: *Krajowy Program Reform na lata 2008-2011 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej*.
16. Ministerstwo Edukacji Narodowej: *Sprawozdanie z wdrażania programu Edukacja i Szkolenie 2010 w Polsce w okresie maj 2005 – maj 2007*. Warszawa 2007.
17. <http://www.koweziu.edu.pl/index.php?id=projekty&n=4> (październik 2011).
18. Centrum Informacji i Planowania Kariery Zawodowej w Koszalinie: *Pomoc dentystyczna*; <http://www.wup.pl/files/content/zawod39.pdf> (październik 2011).
19. Brzezińska M., Wolny U.: *Krajowy standard kwalifikacji zawodowych. Pomoc dentystyczna (513201)*, 2007.
20. Centralna Komisja Egzaminacyjna. www.cke.edu.pl (październik 2011).